

Examen VWO

2024

tijdvak 2
woensdag 19 juni
9.00 - 12.00 uur

Latijnse taal en cultuur

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 27 vragen en een vertaalopdracht.
Voor dit examen zijn maximaal 76 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (tekstelementen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één tekstelement wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één tekstelement, dan wordt alleen het eerste tekstelement in de beoordeling meegeteld.

Afbeelding 1

- Met afbeelding 1 wordt verwezen naar Hannibals tocht over de Alpen.
- 1p 1 Beschrijf het deel van Hannibals tocht over de Alpen dat is afgebeeld op afbeelding 1. Baseer je antwoord op de teksten die je voor dit examen gelezen hebt.

Tekst 1

In tekst 1 houdt Hannibal een toespraak om zijn leger te motiveren voor het komende gevecht. In het voorafgaande (niet in dit examen afgedrukt) heeft Hannibal zijn leger op een andere manier gemotiveerd voor dit komende gevecht.

- 1p 2 Noteer wat hij toen deed om zijn leger te motiveren.

Regel 5 **descendimus**

Deze werkwoordsvorm kan op zichzelf zowel een perfectum als een praesens zijn.

- 2p 3 a Noteer een inhoudelijk argument waarom **descendimus** hier een perfectum zou zijn. Betrek in je antwoord de situatie waarin Hannibal deze toespraak houdt.
- b Noteer een grammaticaal argument waarom **descendimus** hier een praesens zou zijn. Baseer je antwoord op het tekstgedeelte **Inferimus** t/m **arcentis** (regel 5-7).

Regel 7 **arcentis**

- 1p 4 Citeer uit het voorafgaande (vanaf regel 1 **Quocumque**) het Latijnse woord waarmee in deze context naar dezelfde groep wordt verwezen als met **arcentis**.

Regel 9 **qui Saguntum oppugnassetis**

- 1p 5 Welk voegwoord kan in een Nederlandse vertaling van dit tekstgedeelte gebruikt worden?
- A alsof
B hoewel
C omdat
D zodat

Regel 10 **Crudelissima ac superbissima**

- 2p 6 Leg uit dat een van deze bijvoeglijke naamwoorden beter bij het voorafgaande tekstgedeelte past (vanaf regel 8 **Ad**) en het andere beter bij het vervolg (regel 10-19 **sua** t/m **miserunt**). Betrek in je antwoord de inhoud van beide tekstgedeelten. Volg in je antwoord dit schema: **Crudelissima** past beter bij ..., want ... ; **superbissima** past beter bij ..., want ...

Regel 10-12 **Crudelissima** t/m **censet**

Het is duidelijk dat Hannibal de hier beschreven gang van zaken absurd vindt.

- 1p 7 Beschrijf in eigen woorden de gang van zaken die Hannibal in dit verband kennelijk wel normaal zou vinden.

Regel 14-15 **Ne transieris** t/m **Saguntum**

Dit tekstgedeelte wordt door H. van Rooijen-Dijkman als volgt vertaald:

“Je mag de Ebro niet oversteken!” zeggen ze. “Je mag je niet bemoeien met de Saguntijnen!” Ligt Saguntum dan aan de Ebro?

- 2p 8 a Noteer het grammaticale gegeven dat in de vertaling is weergegeven met de woorden ‘mag niet’.
b Wat heeft de vertaler volgens jou willen uitdrukken door het woord ‘dan’ toe te voegen in de vertaling?

Regel 14-18 **Ne transieris** t/m **dico**

Drie van de onderstaande woorden uit dit tekstgedeelte hebben betrekking op dezelfde partij.

- 1p 9 Welk woord heeft betrekking op de andere partij?
A **transieris** (regel 14)
B **tibi** (regel 14)
C **moveris** (regel 16)
D **transcendes** (regel 18)

Regel 24 **si fortuna dubitabit**

- 2p 10 a Leg uit dat dit een eufemisme is. Betrek in je antwoord de letterlijke betekenis van **si fortuna dubitabit** (regel 24).
b Citeer uit het voorafgaande (vanaf regel 20 **Illis**) het Latijnse woord waarmee Hannibal al verwezen heeft naar wat hij bedoelt met **si fortuna dubitabit** (regel 24).

Regel 26-27 **nullum** t/m **datum est**

- 1p 11 Noteer de naam van het stilistisch begrip waarvan deze zin in zijn geheel een geval is.

Tekst 2

Regel 1-2 **Intussen** t/m **stad**

Vanuit Rome gezien lag Hannibals kamp aan de overkant van de Anio. Dit kan opgemaakt worden uit een gegeven in het tekstgedeelte **Postero** t/m **metu** (regel 29-34).

- 1p 12 Noteer in eigen woorden dit gegeven.

Regel 7-8 **Nadat het gevecht begonnen was**

Dit gevecht wordt door Livius vanuit Romeins perspectief beschreven, zoals blijkt uit enkele gegevens in het tekstgedeelte **En t/m verdreven** (regel 19-23).

1p 13 Noteer in eigen woorden een van deze gegevens.

Regel 12-14 **Maar t/m ingenomen was**

1p 14 Noteer de oorzaak waardoor deze reactie begrijpelijk is. Baseer je antwoord op het voorafgaande (vanaf regel 7 **Nadat**).

Regel 29-30 **Hannibal t/m eduxit**

In het tekstgedeelte **Intussen t/m drijven** (regel 1-7) is verteld, dat Hannibal het kamp al eerder een keer verlaten had. Er is echter een verschil tussen deze twee keren dat hij het kamp verliet.

1p 15 Noteer in eigen woorden dit verschil. Ga in je antwoord in op zowel de situatie in het tekstgedeelte **Hannibal t/m eduxit** (regel 29-30) als de eerdere situatie.

Regel 30-31 **Instructis t/m casum**

1p 16 Wordt hier met **exercitibus** (regel 31) hetzelfde bedoeld als met **omnes copias** in regel 29? Licht je antwoord toe en ga in je antwoord in op beide tekstelementen.

Regel 33 **vix armis retentis in castra sese receperint**

In de rest van de zin (t/m regel 34 **metu**) wordt impliciet aangegeven wat een gebruikelijke reden zou zijn voor de handeling **in castra sese receperint**.

2p 17 a Noteer in eigen woorden deze gebruikelijke reden.
b Leg uit dat met het tekstelement **vix armis retentis** enargeia bewerkstelligd wordt. Ga in je antwoord in op het begrip enargeia en op de inhoud van het tekstelement **vix armis retentis**.

Regel 36-38 **In t/m fortunam**

In dit tekstgedeelte wordt een opmerking van Hannibal in de indirecte rede weergegeven.

1p 18 Citeer het eerste Latijnse woord van deze opmerking van Hannibal.

Regel 38-39 **Minuere t/m res**

Livius gebruikt hier het woord **aliae** omdat in het voorafgaande (vanaf regel 34 **Et**) al een reden genoemd is.

3p 19 a Noteer in eigen woorden deze eerder genoemde reden.
b Noteer in eigen woorden de concrete reden die Livius aanduidt met **parva** (regel 38). Baseer je antwoord op het vervolg (t/m regel 46 **venire**).
c Noteer in eigen woorden de concrete reden die Livius aanduidt met **magna** (regel 39). Baseer je antwoord op het vervolg (t/m regel 46 **venire**).

De Noorse metalband *In Vain* laat in een van hun nummers Hannibal aan het woord:

Hier zweer ik dat ik met vuur en ijzer
Rome's toekomst breken zal. Een redder zullen ze niet vinden.
Vanaf Gadir hebben we heel Iberia in brand gestoken,
Carthago's roem met glans hersteld.
Leugenaars en verraders, Rome is verdoemd.
Trillend van angst, alleen al bij het horen van mijn naam:
Hannibal voor de poorten!

'Een redder zullen ze niet vinden'

- 2p 20 a Noteer de naam van de persoon die wel degelijk de redder van de Romeinen werd. Baseer je antwoord op de teksten die je voor dit examen gelezen hebt.

'Trillend' t/m 'poorten'

Een gegeven uit deze zin uit het nummer van *In Vain* is in tegenspraak met een gegeven uit tekst 2.

- b Noteer in eigen woorden de twee gegevens die met elkaar in tegenspraak zijn.

Tekst 3

Regel 1 **mandata**

Uit het vervolg (t/m regel 7 **oppressit**) is op te maken wat volgens Hannibal de beweegreden voor deze **mandata** is.

- 2p 21 a Citeer uit het vervolg (t/m regel 7 **oppressit**) de twee Latijnse zelfstandige naamwoorden waarmee Hannibal deze beweegreden aanduidt.
- b Noteer in eigen woorden de historische omstandigheid die voor de Carthaagse senaat de aanleiding vormde om deze **mandata** te geven. Baseer je antwoord op de achtergronden bij de teksten die je voor dit examen gelezen hebt.

Regel 2 **vetando** t/m **mitti**

- 1p 22 Citeer uit het tekstgedeelte **Postquam** t/m **invidia** (regel 1-4) het Latijnse woord dat concreet gemaakt wordt met **vetando** t/m **mitti** (regel 2).

Let op: de laatste vragen en opdracht van dit examen staan op de volgende pagina.

Regel 6-7 **qui t/m oppressit**

- 1p 23 De strekking van dit tekstgedeelte wordt het best weergegeven door:
- A Hanno doet alles om de ondergang van Carthago te voorkomen.
 - B Hanno is bereid zeer ver te gaan om zijn zin door te drijven.
 - C Hanno staat door niets anders zwaarder onder druk dan door de oorlogssituatie.
 - D Hanno vindt het niet erg als Hannibals paleis in Carthago verwoest wordt.

Regel 10-11 **quod roboris in exercitu erat**

- 1p 24 Citeer uit het voorafgaande (vanaf regel 8 **Iam**) het Latijnse tekstelement dat een tegenstelling vormt met **quod roboris in exercitu erat**.

Regel 11-13 **multis t/m interfectis**

Volgens veel commentatoren heeft deze gebeurtenis niet werkelijk plaatsgevonden.

- 1p 25 Met welk doel vertelt Livius dit verhaal dan toch volgens jou?

Regel 16 in t/m **exsecratum**

In het vervolg (t/m regel 21 **detractus**) wordt duidelijk wat Hannibal zichzelf verwijt: enerzijds verwijt hij zichzelf iets wat hij niet gedaan heeft en anderzijds iets wat hij in plaats daarvan wel gedaan heeft.

- 2p 26 Noteer in eigen woorden deze twee verschillende verwijtende opmerkingen van Hannibal.

Regel 21 **est detractus**

- 2p 27 Citeer uit het tekstgedeelte **Raro t/m excedentem** (regel 13-15) twee niet direct opeenvolgende Latijnse woorden die inhoudelijk vergelijkbaar zijn met **est detractus** (regel 21).

Tekst 4

Bestudeer de inleiding en de aantekeningen bij tekst 4.

- 38p Vertaal de regels 2 t/m 13 in het Nederlands (**Propter t/m invadunt**).

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.